

Башкыларның билиг, мергежилин бедидеринче кичээнгейни улгатырар

Чамды башкыларның кичээлеринге өздүрүп тургаш, область школарында өөрделге-кижизидилгелг амылдан ийни бейданы анализтевишпаш, школарның чамдынында өөреникчилерин билинин шымыр ам-даа ыракта чамы-тыр дээр-инге шуут-ла бүтүрөп болур. Оон кол-ла чамдыгаан болза, башкыларның барык чартык белинин ийни билинине денеди чамы болгаш дуржулгазы байлакшывай турарында болур дээр бидингир. Обла-ста 1800 ажык башкыларды болгаш улус өөрделге органнын амылдамчыларыны иштинде 700 чыгам кижини били-нин денедели алыр болза, башкы ажалы-на тазышпас, кошкак кижилер бар болуп турар. Оларын аразында башы-лашкынын эч чугула методикти негел-дери болгаш ыдыкты мырнай бөдүн грамматики билишкенин бары-ла башкы, чамыгыч чамы денедилг кижилер беин бар. Ылангыя Эрмания Бай-Дог школарында М. Сагча, Тес-Хемини Кызы-Чыраа школарында Сурт-Сог оларын ыдык башкыларга хамаарыштыр саян болур. Ол ышкаш Турениа, Новико-ва дээр ышкаш башкыларның өртемнери башкылар турарынын методиктиг денеди кончуг чамы.

Бо үстүндө фактылар болза, улус өөр-делгенин органны болгаш школар удурутучулары башкыларды идея-теоретиктиг билин, ажы мергежилин бедиде-риниң айтырыларын шынгызы-биле шиптирээр өй ам келген дээрин толар-гай херелештир турар. Башкы ажалы болза, ону кылым турар кижин билин, мерге-жилди соксаал чок өстүрүп, байлакшыда-рын шынгын негээр, чопалымчы ажалы-ны бирөөн болуру тайылыр чокса-ла бидингир болу дег.

Педагогиктиг мергежи чамыс черге тапташкына, формализмге болгаш чык көрүшкүгө дестүгүч шындаас чүве бол-ганда, амылдардан чыгып калбас, амгы муракчы совет өртемниң узам ынагы бедидиче чүткүр, өөрделгениң муракчы методика-биле чепсегенир диге, башкы кижиге доктаамал өөрделге, куль-туралыг депшиге, чогаалчы мергежи эржеж чугула. Боу доктаамал өөренир кижизир болза, башкы кижиге чүгө мн-чаарда кижилерни чедикшигин өөрдип, кижизир арганы чедип ам шыдаар.

Ынчаарда Дайнай, Чамды, Т. Биче-оол дээр ышкаш өскө-дээ чамды башкыларда өөренир чорукту биче буржуазчың өзү-биле көөр хөөн ам-дээ бар болгаш, а чамды районнарын улус өөрделге кидистерин-лин удурутучулары заочный өөрделгениң аргасы-биле боттарынын ийни өртемни өөстүрүн арадашпас, аңаа кирерин чы-зып сонгаарладыр, бисеге-ле билин-биле «борстанып амылдамсар» башкылар эвээш өскө турунда, оларын-биле мынча-га чедир эртешир келген. Чижээ, Шагаан-Арыг тыва, Бай-Халк орус ортума шко-ларын директорлары эштер Сергеев, Михайлов, Берт-Дог, Аксы-Барлык чеди чыл школарынын директорлары эштер Чараш-оол, Мазар болгаш өскөлери-дээ заочный өөрделгеге кирерин каш чыды уаыштыр өскөдө, дужаалдарга билин кел-ген, ыначаложок амылдам чедир-ле узам-дыктырып турарлар.

Үстүндө адыгыган башкылар болза, совет школын мурунда салдынып турар бедиде орулгаарынын чедикшигиниң шипти-рилди баштайгы ээлчегде башкыдан, оон бедиде идеализмдан, өртем-теоретиктиг билиндин, педагогиктиг мергежилдинде ха-маарып апар болгаш олар өөренимсе бол-за, моон сонгаар башкы болуп шыдаастыр дээрин шуут утуп турары тодаргай-дыр.

«Ажы-иш мастерден коргар» деп улус-тук өткүт, мерге улгээр чугулазын шыныны манза хамаарыштыр утадып тайылырларын херээ бар деппе? Өөр-еникчилерин ханы билингил, бедид өөр-делгелг болуру чүгө башкынын олар-ны дайы кире өөрдип, кижизирдинде хамаарып ужурут. Башкы өртемни дайы кире ханы билер болгаш канчаар дамчы-дып шыдаар болду, ол чорук өөреникчи-лериниң ону эки шиптелин алырын чиде-дери чедир бидингир. Ону областың аң дээр башкылары эштер Лаврентьева, Чер-меева, Прудникова, Фомина, Иванникова, Бюрю олар эки билеп, боттарынын поли-тиктиг билин, ийни өртемни бедидерин болгаш амыл дуржулгазын соксаал чок байлакшыдырычте урдугу кичээнгей сал-ды, чыл-чыда өскөзү-биле өзүп келгенер.

РСФСР-ниң чырымшык министр-ниң дужаалын болгаш облукскомун шиптир-ини барытаалап, бо чыгыга чыг-гы дымтанымгазы үзүндө башкыларын,

Мурнакчы кыргыкчылар

Улуг-Хем районун Ийи-Талда Жданов аттыг колхозтун херээжен-нери 10 кижиге хой фермазынын эр-лекчи эш Долчун-оолдун удурут-угазы-биле 2 хун иштинде 245 койларын кыргааннар. Оон 294 килограм арыг дүктү складка ду-жаган.

Кыргыкчыларын иштинде ком-сомолчу Шолупай хүнде 20 кило-

школар удурутучуларынын база улус өөрделге органнын амылдамчылары-нын өртем-билин, амыл мергежилин өс-түреринче улганган азын каш күрүстүг хемчеглерин областың улус өөрделге кидилин чорудар деп турар. Күрүстүг хемчеглерге, заочниктериниң чыгы сессия-зынга 1000 ажык кижиге хаара туттунар. Башкыларын элээн чамдыны шуут бол-гаш заочный (хүлээлгелг) өөрделгениң четкызын бо чылдан эгелеп хаара ту-турар.

Ынчаарга чамды районо эртелекчи-лериниң, школар удурутучуларынын иш-тинде өөрделгениң заочный хевирин шуут-ла чедир үнелеп көрбөй турар фак-тылар барын манза демделгезе чогуур. Олар башкылар коллективтериниң, тус-тус башкыларын амылдар, өөрделгезин со-нууравайн, аңаа контролду мырнай-ла боттадырбайн турарлар. Башкынын тус-кай өртемни чедип албөөн башкыларга негелдени кошкак тургусканынын уламын-дан өрткен кижин Кээ-Хем, Сүт-Хал, Өвүр, Кызыл районнарына заочниктериниң кыш-кы сессияны органиастымайн барган. Хоорай, көдөзүң башкы бүтүзүңе бо-дунуң өртем-билиниң, мергежилин өс-түрер боттуг арганы чүгө бистип чуртта долу-зу-биле хандырып турарын ол районна-рын чамды башкылары болгаш улус өөрделге кидистериниң эртелекчилери ам-дээ утаап билбей турары ол-дур.

Өөрделге даш чүткү башкы болгаш амылдамчы бүтүзүңү күзелинде, бедиде медресинден хамаарып апар. Башкы ажалына чедикшигин-дээ хой чыл амыл-дам, бодунуң идеялы болгаш ажалы-ниң өздүкчине сагыш салбас болза, мындг болуу ол хүндүзүг болгаш чөагай херекти кыдырыпдан чалгаар-ла сывырып үнери чүгээш. Мынчангаш булуг улаушун башкыны, совет башкы болур диге, шы-дамды, доктаамал өөренир, мергежил хер-ес.

Башкыларын билиг, мергежи бедиде-линде бо бүтү чепстерини уозутуар чүве болганда, районо эртелекчилери, школар удурутучулары башкы бүтүзү күзөнгөй-ли өөренир, кым деп башкы ыначаар өөренип, канчаар мергежи турарын доктаамал хынаар, чедикшигин өөренир, мергежил талазы-биле аңаа кызыкмак ду-жаласа чогуур. Мынчангаш бо чыгы өөрделгеге келге чогуур бүтү башкылар бүтүзү-биле хаара туттуган турарын ынавыла чедип алыры чугула.

Башкы кыдырарын өөрделгезинче элээн кичээнгей салып, бүтү-ле болунар хемчеглерин ап турар районнары бисте ба-за чок эвес. Оларын чижээне Улуг-Хем, Чөөн-Хемчи, Кызыл хоорай улус өөрелге кидистерин (эртелекчилери эштер Ключин, Шоев, Губанова олар) кижизир болур. Өскө районнарыга болаарга, олар башкыларын өөрделгезин үргүчү со-нуурап, күрүстүг хемчеглерге, заочный өөрделгенин систематынга башкы бүтүзү хөагай тууду, оон өөрделгезинге бүтү то-ланын кызыкмак дужалымчыны көргүтүп турарлар.

Билиг бедидегиниң дайы-ла бир хевир-инге хаара туттуза чогуур башкылар-нын бүтү-ле бөдүктеринге негелдени ка-жалгызын аргы шынгырадырын совет школазын амыл сонуурадыры негел-турар чүве болганда, районнарын, хоорай-нын улус өөрделге кидистериниң эр-телекчилери, педучилищениң, башкы инети-тунуң заочный өөрделге сабырлары ол айтырыгы ам онзаал көөр өе келген. Мынчангаш өөрелге чогуурларын санна-ды кирген башкы бүтүзүңү дугайында ам олга кичээнгей салып, боттарынын өртем-билин өөстүрүн арадашпас, оон шуут ойталаар башкыларга шудургу негел-дени тургузар херек.

Ынчаарга партия райкомнары, райкүс-комнар башкы кадрларын идея-теоретик-тиг өөздөзүн, педагогиктиг мергежилин бедидериниң айтырын моон мурунда барык-ла сонуурап көрбөй турганын база демделгезе чогуур.

Өртемнениң башкылашкынына тажы-дышкынына, формализм бодуруска дөш демелешпашаан, бидингелер чыраты-лыг бедидиче соксаал чок бурунгаарла-рыкче, өөреникчилериниң угаанынче, чү-рөөнче чокшунуап синигериниң эң эки арганын дилеш тыварынче башкылар кол-лективтерин, тус-тус башкыларын ай-дал башкаар шак мындг күзө сорукту совет башкыларын иштинге бар болду-руурай районо эртелекчилериниң, шко-лар удурутучуларынын амгы бир чугула орулгазы ол.

П. КУРЧЕННО.

Тыва облонуң кадрлар секторунд эртелекчи.

Дарый хынап, хемчег алыр

Тожу райпозунун баштаар чери-ниң (даргазы Шырпычк) хынал-да чок багай удурутугазын ылангыя кадрлар-биле амылдам билбезин ажыглааш, чамдык кижилер садыг шугумунда шургул кирген, хереклек-чилерин мөлчүрүң, хууда шингээ-дилгени кандыг-ла аргалар-биле чо-рударын оралдажып турар.

Тожунун Самбуу хамны чуртунуң чоңу шууту билер, чеке кижиниң үнелиг тывыжын, эч-хөргөнгизин ме-гелеп чивези дээр. Оон огу Орай-оол «Совет Тыва» колхозта магазин-ини эртелекчиинде киргенин ында хереклекчилер дыка-ла эпчоксунуп турар. Орай-оолдун «ажылдам» ту-рарында чамдык чижектерин көр-гүзгөргө-ле оон мөзү-шынары ном-чукчуга дораан бидинер.

Магазинниң ажытынар шактары колхозчуларын дүлүк амыл үзеин-де, а амылдык часпары азы доозул-ган үеде чедип келгере магазин ха-ддынган турар. Амыл үзеинде келген кижиге далаштыг болуру чөп, ону ажыглааш база барааның чачиң-гез өртөөн хереклекчилерге башкы көргүспейн тургаш, барааны чонга ар өртөккө садып, бодунга шин-гээлде чыылдырып турар.

Чижээ, килограмм хендир үзү 19 рубль 50 копеек турда, Матпага чартык килограммын 12 рубльге саткан, ол ышкаш Самбууга кило-грам саржаны 40 рубльге берген. Ындыг байдалдар үлетпүр бараан-нарын садып турда дыка хой болу-лаан. Ону Орай-оол билбес эвес, бо-далды-биле үлгүлөдүп турар.

Чамдык хереклекчилер билип ап-каш негелде тургуза бээр: «мурну-ку өртөккө чанчыгып калганын эл-дур» дээр шакшаанын артын ог-дип-дээ берилээр. Ол эвээш тавар-ылга-дыр, хөйүндө-ле ыначаар эр-тип, чоңун акшазы Орай-оолдун угу карманынче кирип турар.

Тожу райпозунун шак мындг сал-дынчак байдалын, ылангыя кадр-ларда хыналда чок чорукту партия-нын район комитеди көрбөй турары база-ла шын эвес. Нийтинин хөр-өнгизин идегелдик кижилерге башкар-тыр херек.

К. МЕРГЕН.

Тудугнун темпизин улам дүргедер

Сүт-Хөл районун Бора-Тайга су-музунда «Сталиныч орук» көдээ ажыл-агый артелиниң тудуг брига-дазы тудуг планын чедикшигиниң күсүсидер дээр бедик темпизиг амылдам турарлар.

Тудуг бригадында тудугку кол-хозчулар эртен 5 айларда культу-ра-амылдардын 2, чуртталганын 10 чаа бажынарнын ханаларын сал-ып дооскаш, ам кырылап турар. Оон-биле кады 15 эрги бажынарны чаа суурга сөөртүп эккелгеш, олар-нын тудуун база 40 баш бызаа кир-ер 2 болгаш 1 бөдүн кажаларын тудуун дооскан. Чуртталганын 15 бажынарнын тайгада эптеп туткаш, оон сөөртүлгезин 2 автомашына бол-гаш өскө-дээ транспорт-биле колхоз төвүнче сөөртүп турар. Ында амыл-дам турар тудугчулар 300 ажыг чу-дукту немей кезип белеткеш, чүгө тудугта кирер кылдыр чоңу таар-ыштырган.

Бо чылдын тудуг планын эрестиг күсүсидер дээр социалистик чырышта киргеш, эрестиг амылдам турар Ай-дан, Лама, Самдаң ышкаш мурак-чылар улам көвүдөп, үлүг нормазын 105—140 хуу чедир күсүсидип турар-лар. Ынчангаш тудугчулар брига-дада онаашкан тудуг планын август 15 бетинде бүрүн дооскаш, ажы-далга кирери-биле кызыкмаккай амылдам турар.

М. ХУНА.

Автомашынаны чөп ажыглаар

Чүкь автомашиналары колхозтар-ның тудуг суурун сайырларына болгаш иштиги ажыл-агыйларга ажыглаарына эч чугула транспорт болур. Ынчангаш колхозтарын ав-томашыналарына ажылдар кижилерни чолаачынын өөрделгезинге чорудар ужурут. Ындыг турбуза Чаа-Хөл районун чамдык колхозта-ры ол чүдүлдү бодурабайн турарын-дан автомашиналарын урелири болгаш оон чугула үүрмек кезекте-ри сойгалатынар чоруктары хөй.

Ол автомашиналарга чолаачы кижилерни шын шилип тургуспаанын-дан 1952 чылдын дургузунда Сталин аттыг колхозтун 2 автома-шиназынын бирээзи үрелген турган, а бирээзи чолаачы чоктун ужурунда аңаа-ла колхоз даргазынын бажы-нын чанынга турган.

Ук автомашиналарын чаа турда хүлээп алган чолаачызы Топур-оол автомашиналарын кайтзын-дээ бу-данап үрээш боду чүткен.

К. СУНДУИ.

Чаа өөредилге чылынга чер-черде школар белеткели

(Редакцияга келген чагааларнын допчулаалы)

Өвүрүн Сагыда Т. Сарыг-оолдун биске бижээни.—Өвүр районун Сагыда эге школазы бодунуң чыгы септелгезин тускай график өзүгаар эгелзэн. Плана айтыттыган чүүл-дерден 25 партаны, 30 орунун, 4 столду септеп дооскан болгаш одал-га сезонунда хереглетинер 1000 кубометр одаар ыяшты хал белеткзэн.

Школа септелгезинде үш бөлүк бызаачылар амылдам турар болгаш септелге ажылын дүргедер, оон шынарын экижидер талазы-биле оларын аразында социалистик чары-ш калбарган. Олар ам школанын иштиги септелгелеринге хереглетинер тууйбу, драмка белеткелинче, чугай өртедишкенинче эгелеп кир-ген. Ажыл амгы темпизин-биле үр-гүлчүлээр болза, школаның септел-гези хуусаазынын ырак бетинде доостуру чугаажок.

Чөөн-Хемчиктин Хөндөргөйде С. Полай-оолдун бижээни-биле алырга, «Красный пахарь» колхозтан тускай-ла үскөн бызаачылар бөлүк суму төвүнге турган чеди чыл школазы-нын алды өрзөл бажынын колхозтун амгы төвүнге эккеп туткан.

Көжүрүп келген школанын ишти-ги септелгезин: балгашташыкынын, печалар тудушкунун колхозчу бы-заачылар база-ла кыска хуусаада эки шынарын ажыл-биле чедикши-кинниң дооскан. Оон ам чүгө ша-лазын, сонга рамаларын дозулары арткан. Ол ажылды база-ла удавас доозарын бызаачылар хүлээнип тур-рлар.

Төрзөн школазынын чыгы белет-келин дүрген доозар дээр онза кы-зыкмак амылдам туралар бызаачы-ларын иштинде эвээш эвес. Ылангы-я Кудерек, Конзай, Севен, Сурун-ма, Чолдак-кыс, Доожукпан, Бюрю дээр өскөлөр-дээ ажыл нормазын үргүлчү ажык күсүсидип келгенер.

Бызаачылар ам энир чылын тут-кан алды өрзөл чаа школаның бол-гаш интернаттын, столоваанын, чу-нар бажынын капитал база үүрмек септелгелеринге эгелеп кирипкенер. Бо амыл база-ла чедикшигиниң күсүсидер дээрзин чигинип тур-бас. Ол ышкаш школаның келир-кышкы одалга сезонунда хереглетинер 1000 кубометр одаар ыяжы бү-рүнү-биле белеткелтин, школа ча-нында дүшкенин эш Полай-оол ча-гаазында бижип турар.

Улуг-Хемнин Торгалыгдан эш В. Бүдүгенин бижээни.—школаларга өөр-делге-кижизидилгелг амылдын эки түнелдик болур чоруу—оон чаа өөрделге чылынга уткуштур чедикшигин белеткенип, септелгени эки кылганын амылдам турар одаар чүүлду долузу-биле белеткеп алганын-дан кол хамаарып дээрзи бү-гүдөгө бидингир. Партия болгаш чазак база бистип улуг Төрзөн чур-тувус школарын чыгы септелгезин чорудар болгаш одаар чүүлүн белеткээр талазы-биле улуг кичээнгейн хүн-бүрү садып турар.

Бо амыл талазы-биле Улуг-Хем районун Торгалыгга «Свобода труда» колхозта чеди чыл школазы (директору эш И. П. Непомнящий) чаа өөрделге чылынга амылдам турар эки белеткенип турар. Эш Непомнящийнин удурутугазы-биле чаа чылда школанын одаар ыяжын 400 кубометрин белеткенип дээр болза, ам херек кырында 500 кубометр ыяшты бүрүн хал тургускаш, 400 кубометрин школа чанынче дамы-лаан.

Школанын одаар ыяжын дамып, белеткээрине үстүкү класстарын өөреникчилери—комсомолчулар: Га-ля Попова, Фая Курченко, Юрий Непомнящий, Владимир Шадрин, Владимир Мельников, Леонид Золо-тухин, Эдуард Казанцев, Тая Ма-монтова болгаш колхозчу аныктар: Виктор Лауткин, Анатолий Масок, Вера Матвеевна, Дилля Конева олар онза эки киришкенер.

Ол ышкаш школанын септелгезин-ге хереглээр олифа, янзы-бүрү буд-дуктар, тудуг материалдары бүрүн белеткелтинген болгаш даштыкы сеп-телге ам хайнышкынымы-биле эге-лей берген.

—Өвүр районун «Совет Тываның 5 чыл ою» колхозта школага келир кышкы одалга сезонунга 600 кубометр ыяш хереглетинер ужурул турган. Ону эш Кончукка удурткан колхозчу херээженнениң тускай бригадазы эң кыска хуусаада чедикшигиниң күсүсидер. Белет-тинген одаар ыяш школа чанында дүжүртүнгөн.

Школанын одалга белеткелинге ылангыя нормазын Кончук, Ша-мак-уруг, Самбуга, Калдар дээр ыш-каш херээженнениң муракчы кир-жи, үлүг норманы үргүлчү 150—175 хуу чедир күсүсидип келгенер. Колхозчу херээженер шак мындг чагаай херекти будуруп, төрзөн школазынга улуг дузаны чедиргенин оларын школачы ажы-толү уттур

ужур чок—деп, эш Т. Доржу биске бижээни.

Самагалдайдан эш К. Чамыянын бижип турары болза,—школаларнын чаа өөрделге чылынга белеткеленин дугайында Тес-Хем башкылары-нын чөвүлө хуралы Самагалдайга болуп эрткен. Районо эртелекчи эш Марчин аңаа илеткел кылган, белеткелди четпес чорутканы-биле бо кыжын школар ажылынга бол-дунган четпестерин анализтевишаан, келир өөрделге чылынга белеткел-дин амгы байдалын тодаргайлаан.

Районун бүгү школарынга келир одалга сезонунда 5700 кубометр ыяш хереглетинер ужурул турбузе, ам оон чүгө 2580 кубометри азы 46-ла хуузу белеткелтин-ген. Одаар ыяш болгаш тудуг мате-риалдарын сөөртүлгезин кончуг оожум темпизин чоруп турар. Чаа өөрделге чылынга уткуштур белет-келче ханылап кирген школа райо-нда барык-ла чок чыгы.

Школа назылыг урулгарын үчдү тодаргайлатынмаан болгаш сентябрь 1-де школар чогум чеже урулгар-ын хүлээп алары шуут бидинмес. Чер-чер Советтери бо ажылче мыр-най кичээнгей салбаан, а тус-тус школар директорлары (эртелек-чилери) маназ кандыг-даа иници-ативаны көрдүбзөн.

Партиянын XIX съездинин шиптирлерин өзүгаар, көдээ чер-лерге бүтү-нитти политтехниктиг өөр-делгени боттадырарын белеткел амылдарын амылдам турар эгелзээр: школарга материал-техник-тиг суурну тургузар, ону чоорту бай-лакшыдыр, ыначангаш келир беш чылда ол чугула орулганын шуут шиптирелениче кирер ужурул тур-бузе, школарда амдызында кан-дыг-даа белеткел эгелзевезин бол-гаш район башкыларынын бо чыл-дагы январь чөвүлө хуралынын ма-наа хамаарыштыр үндүргөн шипти-ри чүгө саазын кырында артынын илеткелчи болгаш санал берген баш-кылар демделзэн.

Школаларны келир өөрделге чы-лынга чогуур өйүндө белеткелдерер ажылче районун удурутур органи-зациялары, ол ышкаш көдө Советтер, партия эге организациялары, колхоз-тар баштаар черлери мырнай-ла кичээнгей салбайн турарын чөвүлө хуралдын киржикчи башкылар Кундашкин, Дүмбүү, Чараш-оол олар боттарынын саналдарына шынгыс демделзенир.

Мынчангаш район башкыларынын бо чөвүлө хуралы чаа өөрделге чылынга школар белеткелдин чоок-ку хуусаада чедикшигиниң чоруда-рын хандыра чогуур практиктиг хемчеглерин, айткан шиптирени үндүрүп, оон күсүсүлгезинге эгелеп кирипкен.

Тес-Хем башкыларынын чөвүлө хуралы болуп эрткенин сөөлүндө Берт-Дог чеди чыл школазынын чыгы белеткелди шапкын темпизин-де эгелзээр—деп, эш С. Комбу бодунуң чагаазында бижзэн.

—Суму Совети (даргазы эш Чынд-агай), сумуда Ленин аттыг колхоз (даргазы эш Ензак, парторганизаци-секретары эш Янчип) школага одаар ыяш белеткелдин дүргедер дээр чамдык органиастык хемчег-лери алганынын түнелинде херег-летинге чогуур 1400 кубометр ыяш-тын барык чартык кезин кыска хуу-саада белеткелтинген.

Ынчаложок шиптирлесе чогуур амыл ам-дээ дыка хөй. Школага одаар ыяшты артан кезин белет-кел, сөөртүрү-биле херелештир, су-муңуң партия, совет организациялары, школанын башкылары капитал болгаш үүрмек септелгеге хереглетинер 500 кубометр тудуг ыяжын эң кыска хуусаада сөөртүп дүжүрерин хандырбас болза, өөрделге эгелзээр чедир септелге ажылы узамды-гып, эртен чылдын четпес дуржул-газы бо чылын база катаптары ча-давас—деп эш Комбу чагаазында түнпеп көргүскөн.

Чаа-Хөлдүн районо эртелекчи эш Г. Балчир редакцияга бодунуң чагаазында мынчаар айткан:

Район школарын 1953—1954 өөрделге чылынга белеткелдин амылдын районун партия, совет органи-зациялары бо чылын чүгээр шиптирлеп турар. Школалар белет-келдин дугайында айтырыгы суму Советтериниң сессияларына, партия эге организацияларын хуралдарына чугаалажып, практиктиг хемчег-лер алганынын түнелинде чамдык черлерде байдал элзэн экижзэн. Ылангыя «Тинделге», Сталин аттыг колхозтарда эш школарын база Ак-Туруг, Кара-Суг, Хереме шко-ларынын одаар ыяжын барык хөй кезин белеткенип, школар ча-нында дүшкүлзэн.

Ылангыя Кара-Сугнун орус, тыва школарында, Хереме, Булуң-Терек школарында одалганын бүгү се-зонунда хереглетинер ыяштын кур-

лавирлалы белеткелтинген. Кара-Суг бодурулгезин удурутучулары, Хереме, Булуң-Терек суму Советтери ол ажылче онза кичээнгей салганы моон тодаргай-дыр.

Ол ышкаш район төвүнүң чеди чыл школазында өөрделге чылынга белеткел база чүгээр чоруп турар. Ийи квартиралыг башкылар чурт-таар бажынын тудуг материалдары бүрүн белеткелтинген болгаш оон ту-дуу дүрген темпизин үргүлчүлөп турар. Ол бажын өөрделге эгелзевезин бетинде бүрүнү-биле ажы-далга кирер. Школанын үүрмек сеп-телгези, херекселдер кылышыкыны база чүгээр чоруп турар. 52 чаа студларын, 150 партаны, 40 столду чазап белеткзэн.

Район школарын өөрделге чылынга белеткелдин чамдык чедикшиктерин-биле херелештир, чет-пестер дыка хөй дээрзин демдел-гейн барып болбас. Чамдык черле-де одаар ыяш белеткелди ам-дээ чет-пес. Ылангыя Кара-Тал чеди чыл школазынын одаар

УЛУС ДЕМОКРАТИЯЗЫНЫН ЧУРТТАРЫНДА

Шанхайда тудуушкун

ШАНХАЙ. «Синьвэньжибао» солун Шанхайга капитал тудуушкунун кабарчысынын дугайын дыңдады турар. Фабрика болгаш заводтар корпустарын, чуртталганын бажынарын, өөрдилге черлеринин болгаш эмелдеринин бажынарын, порт болгаш сүздү бажынарын тудуушкунун тудуушкунун.

Майда харуга 76 тудуушкунун шөлдеринге ажыраууштурган. Бо чылдың ажырауушкунунда онза чугула черин чаа институттарын болгаш школаларын тудуушкуну ээлеп турар. Бо чылдын хоорайга 28 ортумак школаларын кабарчы болгаш чаа тудуушкунун деп солун бижип турар.

Шанхайнын ажылчы чоннарына чуртталганын чаа бажынарын тудуушкунун тудуушкуну июнда доостур 20 муң кварталардан ангыда, ажылчынар болгаш албан-хаакчытар чурттаар база 6 муң кварталарнын тудуушкуну ээлеп турар. (СЭТА).

Польша чаарткычыларын шимчөөшкени

ВАРШАВА. Улусту Польшага чаарткычыларын шимчөөшкенин хөгжүргүтүгө техникалык болгаш чаарткычыларын клубтары улуг ужуруушкуну болуп турар. Иштик клубтарын шакталарда болгаш металлургия, машина тудуушкуну, пещ-дизель үлестирүүчү бүүдүргөдөрүнүн тургусуулаан. Амгы үеде чурттуу техникалык болгаш чаарткычыларын 230 ажыл клубтары бар болуп турар, оларнын кижигинери 100 муң кире күн-ажыл мурачылары болгаш чогаалчылар, оон ичинде 30 муң инженер-техниктиг ажылчылар болуп турар.

Техникалык болгаш чаарткычыларын клубтары техникалык билгилерин негиздеринин талазы-биле улуг ажылды чорудуушкуну чаарткычыларын заводтар болгаш фабрикалар ажылчынары-биле ужуражылаларын организастап, чогаалчыларын болгаш чаарткычыларын чедикшилеринин дугайында эрте-негиздерилгелерин

фирмаларын көрдүзүшкү кылдып турарлар. Эрткен чылдын клубтар ажылчыларнын мергежилни бедидеринге 700 кире курстарын организастаан болгаш эң эки чаарткычыларын 20 муң кире өтөттөрүн чоруткан. Ол ажыл эки түнөөдөрүн берген. Чижээ, Лодзьнин улестүр районунун бүүдүргөдөрүнүнде ажылдап турар техникалык болгаш чаарткычыларын 203 клубтарынын кижигинери эрткен чылдын дургузунда 8 муң кире чаарткычы савадарын кийргезген. Ол савадарын бүүдүргөдөгө шилгезип кирген чы дургузунда 40 миллион ажыл аюушуну (акшаны) улус ажыл-ажылга камнап бээр арганы берген.

Чаарткычыларын чедикшилеринин делегелери чаарткычыларын болгаш чогаалчыларын хөгжүлдүргө улуг ужуруушкуну болуп турар. 1952 чылда чуртка 600 мыңдык делегелерин организастаан. (СЭТА).

Польшанын көдөзө ажыл-агыйына кадрлар белеткеал

ВАРШАВА. Көдөзө ажыл-агыйга тусай эртемирлерин белеткээрлик Польшанын улустун чааа улуг ичөөнгейин салып турар. Көдөзө ажыл-агыйнын эге, ортумак болгаш дээди школаларын калбак чеккизи, курстар, көдөзө ажыл-агый талазы-биле билгилерин тараачынарын ортузунга негиздеринин талазы-биле анык-бүрү кемчелер ол сорулгага бараан болуп турар.

Амгы үеде Польшада көдөзө ажыл-агыйнын 152 техникумдары бар, майда 9 муң кире оодар болгаш кыстар өөренип турарлар. Өөрдилге программанын 11 айлар кылдыр доктааткан көдөзө ажыл-агыйнын эге школаларында колдунуушкуну-ла көдөзө ажыл-агый ажылчынары, суг-мелиорация

чи ажылчынары, чедикшилеринин бүүдүргөдөрүнүн кижигинери өөренип турарлар. Бо чылдын көдөзө ажыл-агыйнын эге школаларында 2 муң ажыл тараачынарын өөренип турарлар.

Машина-трактор станцияларына болгаш чедикшилеринин бүүдүргөдөрүнүн кооперативтеринин кадрлар белеткээрлик талазы-биле хей-сангын төптөр Польшада тургустунуулаан. Машина-трактор станцияларынын болгаш бүүдүргөдөрүнүн кооперативтеринин Варшава чогулган Урсковта төп школанын МТС-терин болгаш чедикшилеринин бүүдүргөдөрүнүн кооперативтеринин улустур ажыл-ажылчыларын белеткеп турар. (СЭТА).

Чехословак Республикада карточка системанын солааны болгаш акша реформады

ПРАГА. Май 30-де Чехословакиянын чааа болгаш Чехословакиянын Коммунисттик партиянын Төп комитетинин болгаш, алыш-чөл болгаш үлестүр бараннарына карточка системанын 1953 чылдын июнь 1-ден эгелеп дүжүрениш дугайында болгаш акша реформанын чорударынын дугайында колдунуушкуну төлөөшкө үндүргөн. Ол-ла хун национал курал бодууну хураалышкуну ол хоойлуну чыгыш аякка чыгуушкуну чүдүлдүргөн.

Чаа хоойлу эзууга июнь 1-ден эгелээш, карточка системанын дүжүргөн болгаш алыш-чөл болгаш үлестүр бараннарына куруненин чыгышкы үчүмөткө сазар өрткөдөрүн кийрген. Нормалык баранна-варга өрткөдөр-биле коммундиг өрткөдөрүнүн арасында алыш-чөл чорутуу оон

биле совадыр. Чыгыш-ай өрткөдөр көчмөрдиг өрткөдөрден дыла кулу болгаш нормалык бараннарга ам туруп турар өрткөдөрден бие белек болуп турары проваанын (акшанын) садып алыр арганы, мындык болганда ажылчыларын болгаш албан-хаакчыларын боттуг ажыл төлө-лери өзөр. Көдөзө ажыл-агыйнын чыгыш-ай кооперативтеринин болгаш хуу тараачынарын ортузгалары база бедир.

Июнь 1-ден эгелээш чехословак крнса садып үндөөнчө шилгеткенге болгаш өн туруп акша—совет рубльге хамзыраштыр бөөрө, проваанын үнөш 10 рубльге 18 драва деп болур.

Чаа хоойлуга үндөөшкө, акшанын эрги демдектерин чаа демдектер-биле созын. (СЭТА).

Болгарияда орус дыл өөрдилгези

СОФИЯ. Болгариянын Улус Республикасында орус дыл өөренирнин талазы-биле курстары өөрдилге чыгы дооступ турар.

Софияда орус дыл курстарында кичээлдер төнөргө чокчушуд турар. Бо чылдын найсалыга 1134 мыңдык курстар ачылдып турган, агаа 14391 дылчылар кичээлдер турганар.

Май 25-те Хасков округга орус дылдын 215 курстары боттарынын ажылын доостуушкуну чааа бо чылдын 3300 кижиги өөренип турган.

Габрово хоорайга бөлүмүргө кичээлдер доозулаган соонда башкыларын болгаш дылчыларын чөвүлөп хураалдарын өрткөдөрүн. Совет литератураны орус дылга койчурууга, оларын бөлүмүргө кичээлдерин кичээлдер белеткээрлик хей-иш-накчылар чугаалаанар.

Чус-чүс ажылчылар совет номнарын болгаш брошюраларын номчуп тура, күш-ажылдын мурачы совет дуржулгалары-биле танышып ал, ол дуржулгаларын боттарынын ажылына ажылгап турарлар. (СЭТА).

Моол-совет найралдын айы

УЛАН-БАТОР. Июнь 4-те Моол Арат Республикага моол-совет найралдын айы эгелээш. Ол ай болза, моол болгаш совет улустарын найралын улам быжыгалаарын демдээ-биле, Совет Эвилелинин эгээр-тимес дуржулгаларын калбаа-биле өөренирнин болгаш ажыл-агыйнын демдээ-биле эрттер. Коммунизм тургузушкунунун талазы-биле СССР-дин чедикшилеринин дугайында делегелерин болгаш илеткелдерин бүгү чуртта чорудуп, хей сангын делегелерин организастаан, совет чаарткычыларын оон-он брошюраларын моол дылда очулдуруп үндүргүзгөн, совет улустун чедикшилерин өөренирнин талазы-биле орус дыл өөренирнин талазы-биле чус-чүс бөлүмүрүн тургусуулаан, бүүдүргөдөргө стахановчу школаларын организастаан.

Совет чаарткычыларын дуржулгаларын шилгезип алыр дээш, 1953 чылдын улус ажыл-агый планын күчүндери дээш, күш-ажылдын бүүдүргөдөрүнүн бедидери, бүүдүрүп үндүрүп турар продукциянын шынарын экижидери дээш, чурттуу кол байлаа—малдын баш сангын көвүдөдөрүн дээш социалисттик чарынын Моолдун ажылчы чоннары калбар-тып турарлар.

Ай дургузунда совет кинонун декадазын, совет номунун неделязын, совет литературанын неделязын өрткөдөрүн белеткээрлик.

Аргентин-Совет институтунун бажынында ажытылган.

Делегелге улуг чедикшинин болуп турар. (СЭТА).

Совет Эвилелинин амьдыралынын дугайында фото-делгелге

БУЭНОС-АЙРЕС. Совет литература болгаш уран-чүүлүн хөгжүлдүзүшкү, Совет Эвилелинде ажылчыларын болгаш тараачынарын амьдыралын көргүзүп турар фото-делгелге культуралык харызылаан

Аргентин-Совет институтунун бажынында ажытылган.

Делегелге улуг чедикшинин болуп турар. (СЭТА).

Кореяда болуушкуннар

Кореянын Улустун армиязынын Кол командьдалынын дыңдады

ПХЕНЬЯН. Корея Улус-Демократтыг Республиканын Улустун армиязынын Кол командьдалынын июнь 5-те медээлээни болза: Эрткен хуннун дургузунда фронттарга онза өскөрилгелер болбаан. Фронтунун чамдык участоктарына артиллерия адышкынары болган. Июнь 5-те Улустун армиязынын зениттик кезектери дайыннын ийи самолёду дүжүр аткан болгаш бир самолётту кемелдир аткан. (СЭТА).

Бразилиянын улусу Кореяга тайбыңчыдылганы чарарын негеп турар

МОНТЕВИДЕО. Бразилиянын профессор, культура болгаш өскөдө организациалары, хей-ниитинин сураглыг ажылдакчылары корей айтырыгын тайбың арга-биле доп-доруан таарыштырарын негеп турарлар.

«Импренса популяр» солунунун дыңнадыны эзууга алырга, Сан-Паулога болгаш беш муң кижиги киржикчилер митинг Кореяда дайынны дүргөн соксадыры дээш демиселдин демдээ-биле эрткен. Рио-де-Жанейрога парлалганын Бразил ассоциациязына Кореяда америк агрессияга удурланышкынын хуралы болган. Кореяга тайбыңны тургузары бразил улустун болгаш бүгү делегейин улустарын ниити күзелли болуп турар деп хуралдын киржикчилери меделгелен. (СЭТА).

Индонезий чазактын дүшкени

ДЖАКАРТА. Индонезия республиканын Вилопога (национал партиядан) баштаткан чааа дүшкөн. Чазактын дүжүр бергени болза, Индонезиянын эрге-ажыктарын төлөөшкү болгаш Индонезияда даштыкы капиталдын эрге-ажыктарын камгалакчызы болуп турар Машуминин реаксиялыг мусульман партиясы биле национал партиянын арасында чөрүлдөөр-биле тайыл-барланып турар. Машуминин партиязынын антинационалдыг политиказын Индонезиянын барынын үзөлдүгү социалистери база деткип турар.

Сөөлгү үеде Машуминин партиясы Суматра ортулуктуу сонгу талазында турар нефть тывыш черлерин националиастарына удурланып, ол тывыш черлерин «Батавише петрлеум компани» деп голландия компанияга эгидип бээрин негеп турган; колонизаторларга удур чепсектиг демиселдин үезинде Суматра ортулукта черлерин ээлеп алган 23 муң тараачынарын ажылдап кылып турар ол черлерин база даштыкы планаторларга эгидип бээрин ол партия негеп турар.

Машуминин партиязынын алба-дашыкы-биле чазак болза, ол черлерин даштыкы планаторларга эгидип бээр-биле тараачынарын оларнын ээлеп турар черлеринден өскөзөр көжүрериянын планын үндүргөн. Ол планын иштики херектер министри Рум ажылдап кылган. (СЭТА).

Индонезий чазактын дүшкенин дугайында

ПАРИЖ. Франс Пресс агентилелинин корреспондентинин Джакартадан дамчытканы: Индонезиянын Вилопога баштадып турган министрлер кабинетинин дүжүр бериништин июнь 3-те эртен эрте Индонезиянын президентизи Сукарно хүлээп алган. Министрлер Чөвүлелинин чаа даргазын томуйлаарын бетиңде политиктиг партияларнын төлөөшкүчлери-биле сүмө-дежишкуну чорударынын дугайын Сукарно парлалга төлөөшкүчлериңе меделгелен.

Джакартада политиктиг хайгааракчыларын бодалы-биле алырга, бир эвес политиктиг быжыг эвилелди тургузары болдунас болза, чазакты парламентаде кирбей турар кижилерин иштинде эксперттерден тургузар чадавас болуп турар. (СЭТА).

Америк эжелекчилерин эрте-чагыргазынын адаанда

ПЕКИН. Синьхуа агентилелинин дамчытканы: Япониянын электри үлестүрүнүн ажылчынарын Национал эвилелинин органы — «Денсан» солун болза «Окинава ортулуктуу америк-япон шериң базасы кылдыр хуулдурган ол ортулуктун чонунга хоозууралды болгаш түргөдөлдү таварыштырган деп бижип турар. Окинава ортулукта 100 муң ажылчынар бар, болуп турар, база дөрт кижиги бүүрүндөн-е үш кижиги америк шериң бүүдүргөдөрүнүн ажылдаар ужурга таварышкан деп солун бижип турар. Ортулукта ажылдап турар американын шак иштинде 2 муң ажыл иен (акша) ап турда, япон ажылчынын ажылынын төлө-вири бир айда 7.500 иен болуп турар. Бичалза-даа ол хензиг шалыны беэин япон ажылчынар улуг озалдадышкынын ап турар. Оон

ангыда ажылчынарын мырыңай кара-туразында ажылдап үндүрүп турар.

Делегейин ийги дайынын мурнунда Окинава ортулуктун 910 муң чонунун 76 хуузу тараачынар турган. Дайын сөөлүндө ол сан 20 хууга чедир кудулаан, чүге дээрге тараачынарын чедикшилерин америк эжелек эрге-чагыргалары шериң базалары тудары-биле хунаап алган.

Америк эрге-чагыргалар бүгү ортулукта өлүрүкчү чоруктун тергиделин тургузуп алганнар деп солун бижип турар. Демократтыг болгаш депшильгелиг бүгү парлалгаларын хоругдаан. Кодзи Оама деп анык оол чүгө «Хейва» деп солуну садылап чоран дээш, үш чылда албадалыг күш-ажылга болгаш 25 муң иен торгаалга шийтерген. (СЭТА).

Грециянын күш-ажылдын Бүгү-ниити конфедерациязынын шийппири

АФИНЫ. Продуктарга болгаш бирги черегин эргежок чугула бараннарына өрткөдөрүн доктаап өзүшкү-биле холбаштыр күш-ажылдын Бүгү-ниити конфедерациязынын чөвүлелинин онза хуралы июнь 2-де болган деп «Элефтерия» болгаш өскө-даа солуннар бижээш. Премьер-министр болгаш экономикалык кооперациянын министри даштыкыдан эеп келгенин соонда ажылчынарын болгаш албан-хаакчыларын ажыл төлө-вирин эде көрбөс болза, бүгү-ниити ажыл соксадышкынын чарлаар деп шийтпирлээш.

Амгы чазак ажылчынарын байдалын чүгө экижитпээш эвес, харын бедир, ону шыдажыр аргажок кылган, ажыл чокталыр чорук мурнундагы хөвээр өзүп турар, ажыл-чын ангы ангадап кайгаан, оон шыдажыр эрттирер чоруу төнүп турар деп хуралга меделгеленген. Боттарынын күштерин доп-доруан мобилиастарынче, ниити-национал хемчээлдиг демиселге белеп турарынче бүгү ажылчынын төптөрүн болгаш профэвилел организациаларын кыйгырар деп хуралдын киржикчилери шийтпирлээш. Ол шийтпирин чазакка дыңнаткан. (СЭТА).

Куш-культура болгаш спорт

КЫЗЫЛГА СПОРТЧУ ХУН

«Тыванын аныяктары — Молодежь Тувы» солунун шаңналы дээш

Эрткен дыштаныр хүнде эртенгинин 10 шакта ажылчы чоннар депутаттарынын Тыва область Советинин куускомунун бажынын баарына «Тыванын аныяктары — Молодежь Тувы» солунун шаңналы дээш 8.300 метр черге эстафета болган.

Эстафетага бирги чери «Урожай» (көдөзө ажыл-агый техникумунун) командазы алган. Оон шагы 21 минута 15 секунда болган. Ийги чери «Искра» — (облпрофсоветтин), үшкү чери педучилищенин командалары алган.

Бирги чери алган командага «Тыванын аныяктары — Молодежь Тувы» солун редакциязынын шаңнал кубогун тывыскаан. Ол ышкаш ийги, үшкү черлерин алган командаларга тусту-тусту шаңналдарын тывыскаан.

Хол бөмбүүнүн талазы-биле областың бирги чери дээш маргылдаа

Күш-культура болгаш спорт херезинин область комитетинин шийтпирлээнин эзууга хол бөмбүүнүн талазы-биле обласка бирги чер дээш маргылдаа бо чылдын июнь 7-де Кызыл хоорайга эгелээш.

Районнардан болгаш Кызылдын спорт ниитилелдеринден келгилээш оолдарын болгаш уругларнын командаларын ойнакчылары парадка чыксаалыккан. Маргылдаанын кол судьязы эш Шарабаров парадты күш-культура болгаш спорт херезинин область комитетинин даргазы эш Момбужайга илеткээш.

Эш Момбужай парадты хүлээп алгаш, волейболистер ам болуп деп турар область маргылдаанын спортчу-техниктиг денгелдерин бедидерин идегеп, допчу чугаа кылган.

Оон сөөлүндө маргылдаанын тургун хол бөмбүүнүн талазы-биле энир чыгыс область чемпиону үлестүрүлөр команданын капитаны А. Кумаж көдүрүп үндүргөн.

Область маргылдаанын оолдарын Барыш-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Эрзин, Тес-Хем, Биш-Хем, Чаа-Хөл, Бай-Тайга районнарын командалары; уругларын Чаа-Хөл, «Искра» (Кызыл) болгаш «Динамо» (Кызыл) командалары киржип турарлар.

Маргылдаанын баштайгы хүнүндө ужуражылгаларын түнөөдөргө солдарнын командаларында Чөөн-Хемчик Тес-Хемини 2:0-га, «Искра» (Кызыл) Биш-Хемини 2:0-га, Чаа-Хөл Эрзинни 2:1-ге, Чөөн-Хемчик Тес-Хемини (ол хүн ийги оюн) 2:1-ге, үлестүрүлөр (Кызыл) Улуг-Хемини 2:0-га уткан. Уругларнын командаларында «Динамо» (Кызыл) Чаа-Хөл районун команданын 2:0-га уткан, Кыска чапсарнын сөөлүндө уругларнын «Динамо» би-

ле «Искра» командалары ужурашкан. «Искра» командазы «Динамо» командалы 2:1 санга уткан.

Оюнун солун, көрүштүг болурунга ол хүн хүндөргө үргүлчүлээш дынзыг хат шаптык болуп турган. Районнар командаларын төлөөшкүчлериңин оюнун парктын стадионунда шилчиреп деп саналын судья коллегиязы-даа, область комитетинин даа өөренип көрбөөш. Бичангаш баштайгы хүнүн оюну солун эвес болгаш шыңгы спортчу демисел көзүлбей эрткен.

Маргылдаа чаа-ла эгелеп турар. Чаа илереп турар четпестерни чаладыр чугула. Хол бөмбүүнүн ойнакчыны беш ужуражылгалардан тургустунары бүгү чуртта чурму-чаан, ышчаарга ону үрээш, чүгө үш ужуражылгалардан тургузуп турарынын эвес.

Ол ышкаш судьяларын аразында мурнунда бут бөмбүүн багай судьялааш «Тувинская правда», «Шын» солуннарга бижиткен, хол бөмбүүн база-ла принципалдыг эвес судьялап турар Перфильевти кийргени шың эвес.

Судья коллегиязынын шийтпиринде үлестүрүлөр командазы Улуг-Хем районун команданын удуп-даа каарга, ол командага бир өске кижиги Белостоков ойнаан дээш ол командаларнын аштырган кылдыр шийтпир-леп каан.

Ол командада өске кижиги барын (шыңрак эвес ойнакчы) кол судья эш Шарабаров-даа, ужуражылганын судьязы эш Абросимов-даа билип турган херезинде айтырыгын сөөлүндө көдүрүп үндүргенин принципалдыг эвес чорук болуп. Ол шийтпирин каттап көөрү чөптүг болуп.

С. ТАМБА.

Ийи ужуражылга

Июнь 7-де, дыштаныр хүнде Кызылдын Совет Тыванын беш чыл ою аттыг стадионунга бут-бөмбүүнүн талазы-биле хоорайнын бирги чери дээш маргылдаанын ийи ужуражылгалары болуп эрткен.

«Динамо» ниитилелдин командазы «Урожайны» 9:2 санга уткан оон-биле хоорай чемпиону атты алыр эргени чедип апкан.

Ол ужуражылга доостуру-биле база ийи командаларнын ойнакчылары оларнын орунуга кээп туруп-каннар. Ол — үлестүрүлөрнин командазы биле «Искра». Оларнын кайзы-даа ийги чер дээш демисе-жир турганнар. Ужуражылга дүргөн темпийлиг, көрүштүг солун дүлөп эрткен. Ужуражылганы 4:2 сангын кылдыр искрачылар боттарына ажыктыг доокшап, оон-биле кады ийги черин чедип алган. Ужуражылганы судья эш И. Борисов эки эрттирген.

Бут-бөмбүүнүн талазы-биле чурттуң бирги чери дээш

КНЕС. Республиканын Н. С. Хрущев аттыг стадионунга «А» класскы мастерлеринин командаларын аразында бут бөмбүүнүн талазы-биле чурттуң бирги чери дээш «Динамо» (Киев) болгаш «Динамо» (Ленинград) командаларын маргылдаа болуп эрткен. Оюнуну саны 3:3 хайым болуп доозулаган.

ХАРЬКОВ. Маңаа бут-бөмбүүнүн талазы-биле чурттуң бирги чери дээш оюн болуп эрткен. «Спартак» (Москва) болгаш «Локомотив» (Харьков) командалары ужурашкан. Маргылдаага харьковчулар 1:0 сая-О. А. ТОЛГАР-ООЛ.

ИЖЕР СУГ ДУГАЙЫНДА ЧҮНУ БИЛИП АЛЫРЫЛ

ЭШТЕР! Суг чокка чер кырынга амьдырал туруп шыдавас. Суг чок чер болза үнүш чок, кургаг чер болу бээр. Суг чокка кижиги неделя хире-даа чурттап шыдавас. Кижинин организмынын таарымчалыг амьдыралчыг ажыл-чорудулгазынга херелетинип турар сугнун шынары улуг ужуруушкуну.

Суг болза, арыг турары чугула, азы кылагар, чаа, чыт чок болгаш тускай амьданыг эвес болуп ужурулуг. А кол-ла чүве болза, халдавырлыг шөйүндү аарылары—ижин тифин азы дизентериянын халдадып болуп аарыг негиздеринин микробтар сугга турбас-ла болза улам эки.

Суг шыгамырларынын, хоелбектерин сугларынын, хемчеринин, хөлдөрүн суу болгаш кудук суу болза, эки шынарлыг эвес бооп болур-болгаш суг чүгө хайындырған соонда херелеп болур. Суг хайындырышкыны—сугда микробтарны узуткап чок кылырын эң эки аргазы болур. Школаларга, ниити чуртталга черлеринге, үлестүр бүүдүргөдөрүнүн, чуртталга бажынарынга арыг хайындырар суг үргүлчү турары чугула, ону дыкшып дулгаалыг сава-ларга ажаап тургузар болгаш хүн-бүрүдө чаа арыг сугну куауп турар.

Бүүдүргөдөрүнүн белтеринге, ховуга көдөзө ажыл-агый ажылдарынын үезинде, машина-трактор станцияларынга хайындырған сугнун доктаамал аандырдылазы ылангыга чайын онза чугула.

Эштер! Чиг суг ишчелер. Шынары баксыраан чиг сугга ижин тифинин болгаш дизентериянын өөскүдүкчүлери туруп болур дээр-зин сактып алынар! Бичангаш чиг суг ижип болбас, оон арынга силер бүүрүрөөкөр. Ол болза, ижин-шөйүндү аарыгларын болдуруп болур.

Тыва областың санитар чырыдышкын бажыны.